

ΤΟ "ΛΑΪΚΟ" ΤΡΑΓΟΥΔΙ

(Συνέχεια από το προηγούμενο)

Το ρεμπέτικο τραγούδι δεν θα είχε κανένα ένδιαφέρον από καθαρώς καλλιτεχνική άποψη αν η εξέπλωσή του έντοπιζόταν στην περιοχή της ελαφράς μουσικής όπου ο χαρακτηρισμός «ελαφρά» θα έπρεπε επίσης να ύπονοι και ότι τίποτε σ' αυτήν δεν άφίνει ρίζες αλλά όλα έρχονται και παρέρχονται με την ίδια εκοκλία και όλα τὰ διέπει ή μόδα και ο μοριαός κόρος. Καί σέ μιά έποχή όπου ακόμη και οι νέοι και οι νέες του «καλού κόσμου» μαθύνουν να έκφράζονται έχοντας ως βοήθημα τό «λεξικό της πιάτσας», δεν θα έπρεπε να μάς φαίνεται καθόλου παράξενο όταν βλέπωμε τούς ίδιους νέους και τίς ίδιες νέες να διασκεδάζουν και να συγκινούνται με τή «μουσική της πιάτσας». Τό ρεμπέτικο όμως παρουσιάζει τούτο τό ένδιαφέρον: ότι από τότε που έχρίσθη ως «λαϊκό τραγούδι» άρχισε να εισδύη και στη σοβάρη νεοελληνική μουσική και να ύποκαθιστά τό δημοτικό τραγούδι αναλαμβάνοντας πλέον αυτό να δώσθ έλληνικό χαρακτήρα στα νεοελληνικά μουσικά έργα.

Ός τώρα είχε γίνη πιά παράδοση ότι κάθε νεοελληνική μουσική παραγωγή έπρεπε άποραϊτήτως να έχη έλληνικό χαρακτήρα, να «μυρίζη θυμάρι» και, τό σπουδαιότερο, ότι τό κυριώτερο, τό μοναδικό στοιχείο που μπορεί να προσδώση αυτόν τόν χαρακτήρα είναι τό δημοτικό μοτίβο. Όλόκληρη σχεδόν ή μουσική παραγωγή τό τόπου μας κατά τίς τελευταίες δεκαετίες—μέ ελάχιστες εξαιρέσεις—περιτρέφεται γύρω από τόν άξονα του δημοτικού μοτίβου και ή κίνηση αυτή παρέσυρε ακόμη και μουσουργούς που κατάγονται από τίς κατα' έξοχην μουσικά προηγμένες περιοχές της 'Ελλάδος, τά 'Εφτάνησα, περιοχές που, μένοντας έξω από κάθε άσιατική επίδραση, άκολούθησαν τήν εξέλιξη της εθρρωπαικής μουσικής και στερώσαν μια έξχωρη από τήν υπόλοιπη 'Ελλάδα παράδοση. Ξενοκρατούμενες περιοχές ήσαν εκείνες επί αιώνας, σκλάβα ήταν ή υπό-

λοιπη 'Ελλάδα. Η γνησιότης της μουσικής θα μπορούσε να άμφισβητηθή τόσο στα ένετοκρατούμενα 'Εφτάνησα όσο και στην τουρκοκρατημένη 'Ελλάδα. Με τήν διαφορά όμως ότι τά 'Εφτάνησα δέχονταν μιά επίδραση από συγγενική—και άπεδείχθη έκ τών ύστερων συγγενική άφού προς τήν Εδρώπη στραφήκαμε μετά τήν άπελευθέρωση του έθνους μας και όχι προς τήν 'Ανατολή—ένω ή υπόλοιπη 'Ελλάδα δέχόταν τήν καταθλιπτική επίδραση του 'Ασιάτη. Δέν προχωρούμε περισσότερο πάνω σ' αυτό τό θέμα γιατί θα παραουρούσαν σέ μιά γενικότερη εξέταση τού προβλήματος της νεοελληνικής; μουσικής. 'Εκείνο που μάς ένδιαφέρει τώρα είναι να ξεκινήσωμε από τήν γνωστότατη διαπίστωση ότι ή σοβάρη νεοελληνική μουσική έλαβε ως πρώτη ύλη τό δημοτικό τραγούδι της τουρκοκρατημένης 'Ελλάδος δημιουργώντας ταυτόχρονα τήν αντίληψη ότι κάθε μουσική παραγωγή πρέπει να χρησιμοποιή μιά ντόπια πρώτη ύλη.

Τώρα, με τήν έπιβολή του ρεμπέτικου ώς λαϊκού τραγουδιού διαμορφώθηκε μιά καινούργια πρώτη ύλη και ή νεοελληνική μουσική παραγωγή βρήκε ένα νέον άξονα, τό ρεμπέτικο μοτίβο. Καί παραδόξως, ή κίνηση αυτή βρήκε ως πολεμίουσ όχι εκείνο που ποτεύουν ότι ή νεοελληνική μουσική πρέπει να έγκρατείψη κάθε έκδήτηση έλληνικότητας Ιδίας της έλληνικότητας που έπιτυγχάνεται με τό εύκολο μέσον της χρησιμοποίησης ντόπιας πρώτης ύλης, αλλά τούς πιστούς στην παράδοση τού δημοτικού τραγουδιού. Τό γεγονός αυτό προδίδει με πώση άσυνέπεια ζεταζόμε προβλήματα που ούσιαστικά είναι παράλληλα. Γιατί τό ρεμπέτικο που τό έκαναν πιά κτήμα τους πλατεία στρώματα του έλληνικού λαού και έφθασε να συγκινή ακόμη και πολλούς έκλεκτούς είναι γιά τούς σημερινούς 'Ελληνες, δι, υπήρξε γιά τούς παληρούς τό δημοτικό τραγούδι και έρχεται σάν συνέχεια αυτού. Τά λόγια αυτά φαίνονται σάν βλασφημία. "Ας μη φοβούμαστε όμως να κυττά-

ζώμε την πραγματικότητα κατάματα δσο δδονηρό κι' αν μās είναι αυτό. "Αν τδ ρεμπέτικο είναι ποιοτικώς καλύτερο από τδ παλιό δημοτικό τραγούδι, δς δέν έχει καμμία άνάσταση, καμμία έξιδανέικεση, αυτό είναι άπλως ένα ένδειξη ότι ή ψυχική και ή αίσθητική στάθμη τδ έλληνικού λαού κατατρίβει. Πάντως εκφράζει ζωντανά, πηγαία, ψυχικές καταστάσεις πού νιώθουν πολλοί—δυστυχώς πάρα πολλοί—νεοέλληνες, εκφράζει μία πραγματικότητα, μία πραγματικότητα πού δημιουργήθηκε με τή διαφοροποίηση τών συνθηκών μέσα στις όποιες ζή ένα μεγάλο μέρος τδ ελληνικού λαού, αυτό τδ μέρος πού δίδει τόν χαρακτήρα στή λαϊκή μουσική.

Τδ δημοτικό τραγούδι ήταν δημιουργημένο τής ύπαιθρου, και, στους αιώνες πού άνησε και έζησε, τδ φυσικό τού πλαίσιο ήταν πάντα τδ ύπαιθρο. "Όταν άρχισαν να δημιουργούνται τά άστικά κέντρα τού νέου κράτους και κυρίως ή πρωτεύουσα, άστικός πληθυσμός οδασιαστικά δέν ύφραξε. "Ο πληθυσμός τής Αθήνας σχηματίστηκε από χωρικούς και έπαρχιαδες πού έρχονταν από όλα τά σημεία τής χώρας και για πολλές δεκαετίες τδ συνεχές ρεύμα από τήν ύπαιθρο προς τδ κέντρο συντέινε ώστε να παραμείνη ή πρωτεύουσα μία έπαρχιακή πόλις στενά συνδεμένη με τήν ύπαιθρο. "Ολοι σχεδόν ό ποιητές της, οι καλλιτέχνες της, οι συγγραφείς της και γενικά όλοι οι πνευματικοί της άνθρωποι έρχονταν από τήν έπαρχια, πολλοί δέ από αυτούς κατ' εδθείαν από τήν ύπαιθρο, και ζούσαν με τή φαντασία τους περισσότερο στον τόπο πού άφησαν πίσω τους και πού νοσταλγούσαν, όπως ο Παπαδιαμάντης ή ο Κρουσάλλης, παρά στήν Αθήνα. Φυσικό ήταν λοιπόν να έχη κάθε πνευματική και καλλιτεχνική εκδήλωση τόν χαρακτήρα τού ύπαιθρου. Τδ διήγημα και τδ εκτένεις αφήγημα πού ήταν ό πρόδρομος τού νεοελληνικού μυθιστορηματος άντιλόυσαν τά μοτίβα τους από τή ζωή τού ύπαιθρου, τή ζωή τού χωριού, προβάλλοντας τδ τοπικό χρώμα, τδ γραφικό στοιχείο, τά ιδιότυπα ήθημα και άφίνοντας σέ δεύτερο ή τρίτο πλάνο τήν περιγραφή τών χαρακτήρων. Τδ ίδιο και στδ θέατρο, αν έξαιρέσωμε τά έργα τά έπηρεασμένα από τδ σαξέπρικό, τδ βυρανικό, ή τδ μοιερικό θέατρο, τά ιστορικά ή άρχαιοπρεπή έργα πού δέν εξέφραζαν καμμία ελληνική πραγματικότητα, ήθογραφικά ήταν όλα τά ζωντανά νεοελληνικά έργα από τά κωμειδύλλια ως τήν Τρισόγγηνη τού Παλαμά.

Τδ ίδιο συνέβη και στή μουσική. Οι χτεσικοί άνθρωποι τής ύπαιθρου, για τούς όποιους, μουσική ήταν μονάχα τά τραγούδια τού τόπου τους, δέν μπορούσαν να νιώσουν τήν εδρωτική μουσική όπως είχε εκείνη διαμορφωθεί μέσα στις πόλεις, στα σαλόνια, στις αθούσες συναυλιών, αποβάλλοντας κάθε ιδιόζωντα τοπικό χαρακτήρα, κάθε τοπικό χρώμα και έξελισσόμενη—σέ μία πανευρωπαϊκή μουσική γλώσσα. Γι' αυτό ό μουσουργός ήλθιγαν να προσφέρουν στους χτεσινούς αυτούς ανθρώπους τής ύπαιθρου μία μουσική πού να μήν τούς είναι ξένη και πιστέψαν πώς εκείνο πού θα τούς συνέδευε με τήν μουσική τού τόπου τής καταγωγής τους ήταν τδ δημοτικό τραγούδι. Τδ κατά πόσον πέτυχαν μ' αυτό τόν τρόπο να δώσουν γνήσια ελληνική μουσική είναι ένα θέμα πού δέν εξετάζεται τώρα. Πρέπει πάντως να σημειώσωμε ότι εκείνο πού δίδει ένα ιδιότυπο χαρακτήρα στή μουσική ένός τόπου δέν είναι μόνο τά μοτίβα της αλλά μέλλον ή όψη της, ή μορφή της και τδ ψυχικό της περιεχόμενο.

Οι θεομοί τής πρωτεύουσας με τήν ύπαιθρο άρχι-

σαν να χαλαρώνωνται με τήν πάροδο τού χρόνου ειδικά όταν σχηματίστηκε ένας συμπαγής γηγενής πληθυσμός. "Η πρωτεύουσα έπαψε να αποτελείται από κομμάτια έπαρχιών, να είναι τόπος συννευτέξως διαφόρων κατοίκων τής ύπαιθρου και έγινε άστου με τήν Ικανότητα να όμοιοιών πλέον εκείνη κάθε νεοφερμένο άνθρωπο τής ύπαιθρου. Οι σμερνοί! Αθηναίοι! Πειραιάτες, οι γηγενείς πού αποτελούν τόν κορμό τού πληθυσμού, δέν γνωρίζουν πλέον τίποτε από τή ζωή τού χωριού, από τά θέματα του, δέν έχουν πιά κανένα δεσμό με τδ ύπαιθρο κι' αν τδ γνωρίζουν, τδ γνωρίζουν μονάχα ως έπισκέπτες, ως ξένοι. Γι' αυτό, τδ δημοτικό τραγούδι, τδ τραγούδι τής ύπαιθρου, είναι γι' αυτούς κάτι τδ ξεπερασμένο, μία μακρινή άνάμνηση, για πολλούς όραμα, για άλλους ξένη και κάποτε μέλιστα ένοχλητική "Ετσι τδ δημοτικό τραγούδι έπαψε να εκφράζει, στα άστικά κέντρα τουλάχιστον, τήν σμερνήν πραγματικότητα.

Αλλά ο λαός δέν μπορεί να ζήσει χωρίς τήν μουσική του πόσο μέλλον πού ή μουσική τών εκλεκτών τού είναι για πολλούς λόγους άπρόσιτη. "Ετσι δημιουργείται μία νέα λαϊκή μουσική, τδ ρεμπέτικο. Δέν μās άπασχολεί τώρα από πού ξεκίνησε. Τδ γεγονός είναι ότι τδ ρεμπέτικο τραγούδι εκφράζει τόν κόσμο πού δέν ζή πιά στα βουνά και στους κάμπους αλλά στήν άσφαλο, στους ουνοκίους, στις φτωγοσυνοικίες τόν κόσμο πού δουλεύει σκληρά τήν ήμέρα στα έργοστάσια και μερακλώνεται τδ βράδυ στις λαϊκές ταβέρνες.

Τδ ρεμπέτικο τραγούδι έρχεται έτσι σαν ό φυσικός διάδοχος τού δημοτικού τραγούδιού τόσο για τήν άπήχηση πού έχει στο λαό όσο και για τδ ρόλο πού επιχειρεί να παίξη στήν περιοχή τής σοβαρής νεοελληνικής μουσικής. Τδ γεγονός αυτό, πού μαρτυρεί τήν κάτπτωση τού μουσικού αίσθηματος τού λαού, είναι βέβαια άποκαρδιωτικό. Θά ήταν σφάμα δμως αν πιστεύαμε ότι ή έξάπλωση τού ρεμπέτικου θα μporούσε να άνακοπή με μέτρα, Ιον 2ον κλπ., και μέλιστα με μέτρα άρνητικά. "Η κακή μουσική δέν καταπολεμείται με άπαγορεύσεις ούτε με στυροφορίες αλλά με τήν καλή μουσική. Δέν άρκει δμως να δοθη στο λαό μουσική ποιότητας άλλδ και να καλλιεργηθ ή λαός κατά τρόπον πού να μporή να τήν δεχθ ή και να τήν όμοιοδση. Δυστυχώς ή πολιτεία ή όποία φροντίζει δσο τής έπείρτους οι δυνάμεις της για τόν άθλητισμό έλάχιστα άσχολείται με τά ζωτικά προβλήματα εκείνων πού έχουν ως άποστολή τήν άνώψηση τής στάθμης τής μουσικής καλλιέργειας τής νεολαίας. Στην έν γένει καλλιέργεια τής νεολαίας ή μουσική καλλιέργεια—δταν γίνεται—παίζει τόν ρόλο πταχού συγγενούς ένδ θα έπρεπε να έχη τδ προβάδισμα. Είναι άραγε άνάγκη να αναφέρωμε τήν κεφαλαιώδη σημασία πού απέδδε ή πολιτεία στήν άρχαία "Ελλάδα στή μουσική καλλιέργεια τών πολιτών: "Όλα αυτά μάς είναι γνωστά, γνωστότατα και τά άπαλαιωμένους με αούτρεκεια για να κομπάσωμε για λογαριασμό τών ένδόδων προγόνων μας. Οι άπόγονοι δμως εκείνων πού τραγουδούσαν τά έπινικια πού Πινδαρό και τά χορικά τού Εύριπίδη τραγουδού σήμερα τις περιπέτειες τών γάτων στήν εράτσα. Και τδ χειρότερο δέν είναι αυτό. Είναι ότι τδ ρεμπέτικο μοτίβο τείνει να έγκατασταθ ή μόνιμα στήν νεοελληνική μουσική και να άποτελέση τήν πρώτη όλη στή σοβαρή μουσική παραγωγή. Κι' αυτό είναι συνέπεια μιας παράδοσης, πού έχει έδραιωθ ή πιά, ότι ή σοβαρή νεοελληνική μουσική πρέπει να εκζητη τδ ελληνικό

χρώμα και ότι ο μουσουργός μπορεί να δώσει αυτό το χρώμα χρησιμοποιώντας έτοιμες μελωδίες ή γνωστά μοτίβα της λαϊκής μουσικής αντί να πλάθει μόνος του και έξ ολοκλήρου τα θέματά του και να αφήνει να βγῆ ή ελληνικότητα του έργου μόνη της, αθόρμητα, χωρίς καμιά έκζητηση.

Αλλά δεν είναι μοναχά ο λαός που υιοθέτησε τη μουσική του μπουζουκιού ως μουσική του με αποτέλεσμα να ακολουθήσουν το ρεύμα αυτό και ώριμοί νεοέλληνες μουσουργοί. Το μπουζούκι βρίσκει θαυμαστές ακόμη και ανάμεσα στους ξένους που επισκέπτονται την Ελλάδα. Γιατί πολλοί από αυτούς τους ξένους, που όταν επισκέπτονται ένα ξένο τόπο ψάχνουν να βρουν το «κουλέρ—λοκάλ», την φρικιάσι του έξωτικού, θαυμάζουν στην συνεχώς πιά ξευρωπαϊζόμενη Ελλάδα

δύο κυρίως ντόπιες καλλιτεχνικές εκδηλώσεις: τον παραγκιόζη και το ρεμπέτικο. Έμιας όμως ο παραγκιόζης μάς θυμίζει χρόνια που προσπαθούμε να ξεχάσουμε, τα χρόνια της μαύρης δουλείας του Έθνους και το ρεμπέτικο που έχει τις ρίζες του στα τραγούδια των σαγιάδων εκφράζει κι' αυτό την ίδια μοιρολατρική κατάθλιψη. Κι' όσο για το «κουλέρ—λοκάλ» μπορεί να διεγείρει αυτό τους ξένους μπλαζέδες, αλλά η πραγματική τέχνη δεν είναι για τους μπλαζέδες και σε μιὰ εποχή όπου τα πνευματικά και καλλιτεχνικά σύνορα γίνονται συνεχώς πιο δυσδιάκριτα, η ελληνική μουσική δεν μπορεί να έπιμένη στο ήθρογραφικό στοιχείο, της υπαίθρου χθές, της πόλης σήμερα, δεν μπορεί μόνη αυτή ανάμεσα σ' όλες τις τέχνες να παραμένη ήθρογραφική τέχνη.